

csak a munkaszolgálatosokról) a korban és a szerző által utólag készített jó minőségű színes fényképekkel és térképekkel. Csapody dokumentátorként is komoly ambíciókat táplál magában: a könyvéhez tartozó CD-melléklet több mint háromezer bori munkaszolgálatos adatait tartalmazza. A szerző a teljes szóba jövő levéltári forrásanyagot megmozgatja, és az írott források elérhető korpuszait is hasznosítja, és emellett számos *oral history* interjú anyagával is kiegészíti történeti beszámolóját, amely igazán sokkoló hatást kelt az olvasóban. Noha a történeti elbeszélés kifogástalanul tárgyyszerűen, sőt olykor a természettudomá-

nyi leírás módjára előadott szenvtelenséggel adja elő a tragikus múltat; mégis élővé tudja varázsolni az 1944. év végi „mozgó vesztőhely” (lásd Sallai Elemér hasonló című visszaemlékezését) világát. Ez azt bizonyítja, hogy a megrendítő történelmi múlt történetírói megjelenítése nem feltétlenül követeli meg a pátosszal teli és moralizáló elbeszélői modor alkalmazását. (Csapody Tamás: *Bortól Szombat-helyig. Tanulmányok a bori munkaszolgálatról és a bori munkaszolgálatosok részleges névlistája*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2014, 253 p.)

Gyáni Gábor

az MTA levelező tagja, történész

Ember – méltóság – filozófia

Ma az emberi méltóság fogalmának sokféle megjelenési formájával találkozhatunk. Számos, tartósan a figyelem középpontjában helyet foglaló, parázs vitát kiváltó témával, például az eutanáziával, a halálbüntetéssel, génebeszettel kapcsolatos állásfoglalásunk kialakítása során döntő szerephez juthat. Barcsi Tamás e terminus széles spektrumú, filozófiai, etikai, jogi, vallás- és tudománytörténeti vizsgálatára vállalkozott. A modern filozófiai munkák népszerű trendjéhez igazodva az eszmetörténeti nézőpont és tárgyalásmód dominál. A szerző úgy teremtet kapcsolatot a különféle tudományterületek eredményei között, hogy fő célja a középpontba helyezett fogalom, az emberi méltóság gondolati ívek mentén történő kibontása volt. A jog- és orvostudomány, a keresztény vallás, a politikafilozófia, az etológia és antropológia problémafelvetéseinek etikai vonatkozásai végig háttérként szolgálnak, ezeket élményszerűen sikerült integrálnia a könyv célrendszerébe.

A mű egyik erőssége, hogy filozófiatörténeti perspektívában mutatja be a vizsgált kér-

déseket, fogalmakat. Alig találunk elemzést, amely öncélúnak, érdekes adaléknak tűnhet a gondolatmenet egésze szempontjából. Elegánsan kerülte el Barcsai azt a veszélyt is, ami gyakori jellemzője a hasonlóan széles perspektívával dolgozó, eszmetörténeti módszereket felvonultató munkáknak: tartózkodott az általánosítások, trivialitások megfogalmazásától. Ez az alaposság viszont többször megbosszulta magát: a hatalmas elméleti anyag helyenként „agyonnyomja”, lomhává teszi az egyébként világosan, elegánsan haladó gondolatmenetet.

A szerző jól láthatóan nem törekedett arra, hogy egységes mércét alkalmazzon a vizsgált gondolkodók esetében, ami értelmetlen is lett volna, tekintetbe véve a felhasznált művek tág körét. Ezzel függ össze, hogy az egyes alkotók jelentősége és a nekik szentelt rész terjedelme nincs mindig arányban, jól meghatározható viszont azoknak a gondolkodóknak a köre, akikre Barcsi elsősorban támaszkodott: Immanuel Kant, Jürgen Habermas, John Rawls, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

Vállalt feladatát így foglalta össze a szerző: „Írásomban az emberi méltóság fogalmának

különböző értelmezéseivel, illetve ezek kritikájával foglalkozom, továbbá a diskurzusetika átalakításával egy racionális etika felvázolására teszek kísérletet, amelyben az emberi méltóság tisztelete elvének központi jelentősége van, ezen elv egy lehetséges kifejtését is elvégzem.” (15.) Ennek megfelelően a könyv öt fejezetre tagolódik, amelyek közül az első három (I. *Bevezető gondolatok. A méltóság jelentései*; II. *Az emberi méltóság értelmezésének főbb útjai*; III. *Filozófiai kétségek az emberi méltóság fogalmával kapcsolatban*) közös jellemzője, hogy a szerző hatalmas munkával összegyűjtötte a téma tágabb kontextusát adó elméleteket. A címben szereplő kulcsfogalom és a bevezetésre kerülő további alapfogalmak definiálása minden esetben pontosan, szabatosan megtörténik, mielőtt használnánk őket, sőt gyakran újabb és újabb teoretikus rétegek rakódnak a terminusra.

A második fő részben az emberi méltósággal kapcsolatos, az antikvitástól induló eszmétörténeti áttekintés után a kanti és a hegeli hagyomány és ezek kortárs értelmezési lehetőségei is elemzésre kerültek. Érzésünk szerint itt a korábbi szerzők rovására a modern elméleteket kellett volna valamivel alaposabban bemutatni, főként azokat, amelyek ismeretlenek lehetnek a hazai olvasók előtt. E fejezet zárásaként a problémakör jogi vonatkozásainak feltérképezésével vált teljessé a kép.

A következő szakaszban az emberi méltósággal szemben a filozófia, az antropológia és az etika területén megfogalmazott kritikai elméleteket vette sorra Barcsi. Egy-egy kulcsfogalom kapcsán lenyűgözően részletgazdag elemzéseket kapunk, de érzésem szerint az egész mű szempontjából fontos nehézségre bukkanhattunk rá itt. Nem látszik világosan, hogy egy szűk szakmai körnek szánt műről van-e szó, vagy az olvasók széles rétegét céloz-

ta meg. Mindenképpen az utóbbi mellett szól a következő érv: az emberi méltósággal összefüggésben felmerülő problémák a legszélesebb társadalmi érdeklődést implikálják. E kérdéskör tisztázása megvilágosító erejű lehet a halálbüntetés, génmódosítás, állatkísérletek, általában a környezettel, a társadalom eseteivel szembeni bánásmód kapcsán folyó viták során.

Helyenként jelentősen megnehezíti a mű gondolatmenetének követését az a hatalmas teoretikus anyag, amellyel a szerző dolgozik. Alapos filozófiai műveltségről tesz ezzel tanúbizonyságot, ugyanakkor legalább ekkora tájékozottságot tételez fel az olvasóról. A lényeges fogalmak, gondolatok kurziválása ugyan végig következetesen segíti a megértést, az alapos lábjegyzetelés és a körültekintő, pontos magyarázatok ellenére is alkalmanként annyira aprólékossá válik a gondolatmenet, hogy az komoly erőpróba elé állítja a befogadót. Ezt a nehézséget részösszegzések valamivel gyakoribb beillesztése enyhítette volna: egy jól elhelyezett lezáró mondat, egy sarkos nézet kimondása.

A könyv fő részei közül kétségtelenül a negyedik a legeredetibb, hiszen Barcsi itt egy konstruktív, saját állásfoglalás kialakítására tett kísérletet: az „értékkorlátos diskurzusetika” segítségével igyekezett az emberi méltósággal összefüggésben felhozható kérdéseket és problémákat vizsgálni. Ennek során jelentős mértékben támaszkodott a korábban bevezetett fogalmakra, bemutatott elméletekre, de több esetben jelentős elmozdulást tett hozzájuk képest, rámutatva gyakorlati alkalmazhatóságukra a különböző problémakörök – elsősorban azok etikai vonatkozásai – kapcsán.

Elsőre talán hibának tűnhet, hogy bizonyos témák itt újra előkerültek, igaz eltérő

tudományos kontextusban, illetve fogalmi körben. Véleményem szerint ez a vonás éppen a mű koherenciáját erősíti, hiszen nem ismétlésekről, sokkal inkább a problémák – a korábban felvázolt elméleti háttér segítségével való – újradimenzionálásáról van szó.

Apró formai kivetnivalóként értékelhetjük egy helyütt az idézés módjának következtelenségét (135.), valamint azt a két rövidke szerzői megjegyzést, amelyeknek érzésem szerint nem kellett volna külön lapra kerülniük a III. és a IV. fejezet elején (224., 284.).

Barcsi Tamás e munkájának egy korábbi változatát már megjelentette könyv alakban

(*Az ember méltósága*. Gödöllő–Máriabesnyő: Attraktor, 2005.), illetve a jelen mű létrehozásakor nagyban támaszkodott 2011-ben megvédett PhD-értekezésére. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy egy kiérlelt, elméletközpontú, ugyanakkor a praxis szintjén is kikerülhetetlen, a XXI. századi etika kérdéseinek megválaszolására törekvő munkát vehet kézbe az olvasó. (Barcsi Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*. Budapest: Typotex, 2013, 415 p.)

Farkas Szilárd

doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A dzsihad és a félelem gazdaságtana...

Az európai kultúrkörben nevelkedett olvasó viszonylag kevés ismerettel rendelkezik az iszlám kultúráról, s még kevésbé érti a politikai hírekkel átszőtt jelenségek okait, s főleg annak történeti-társadalmi gyökereit. Póczik Szilveszter munkája ebbe a kevésbé ismert világba kalauzolja olvasóit, ahol összefüggésre lelhetünk a globalizációs folyamatok és az iszlám radikalizálódása között.

A könyv az iszlám radikalizmus társadalmi- és eszmetörténetének bemutatásával teszi érthetőbbé a társadalmi mozgások mögött irányító szerepet játszó civilizációs, kulturális, emocionális, intellektuális és spirituális indíttatású dinamikákat. A mélyebb értelmezés okán bepillantást nyerhetünk az iszlám két kortárs gondolkodója által felvázolt radikalizmus eszmetörténeti rendszerébe is.

Póczik Szilveszter ezek elemzéséből vezeti le és értelmezi azt a hatalmas energiát, amely egész hadseregeket képes megszervezni és működtetni. Ugyanakkor rávilágít az iszlám

és az európai társadalmak történeti párhuzamaira is, amelyből mára az előbbieik „heroiikus és önemesztő küzdelme” bontakozott ki, amely mögött hatalmas lefojtott erők duzzadnak, s az Arab tavasz idején mutatták meg igazán robbanás-kész erejüket.

Az iszlám *ab ovo* politikai vallás, s mai formája számtalan külső és belső hatóerő következtében jött létre. A Mohamed prédikációinak hatására indult szent háborúban az arisztokrácia elleni győzelem hozta létre az iszlám közösséget. A muszlim lét alapvető bázisát, a társadalmat, az államot, a szervezeteket, a családokat, az egyének életének minden elemét átható szabályrendszerét a Korán és a Próféta testesíti meg.

Az iszlám politikai mozgalmi három csoportra oszthatók. A radikális fundamentalizmus a terrorizmus eszközeivel él; a mérsékelt fundamentalizmus az iszlám szellemét szociális aktivitással terjeszti; míg a legális fundamentalizmus pártpolitikai működéssel jeleníti meg magát. A fundamentalista iszlám fő ellenségképét Izrael állam megjelenése adja.

A világban jelentkező globalizációs tendenciák következtében az iszlám országokban